

EVROPSKÝ PROJEKT ZAMĚŘENÝ NA ZÁCHRANU KRITICKY OHROŽENÉHO DRUHU KUŘIČKY HADCOVÉ (MINUARTIA SMEJKALII)

Kuřička hadcová spadá mezi kriticky ohrožené druhy (C1) a mezi prioritní evropsky významné druhy podle přílohy II Směrnice 92/43/EHC. Dále je zahrnuta v Bernské úmluvě a v mezinárodním červeném seznamu IUCN.

Český endemit kuřička hadcová byla popsána jako samostatný druh teprve v roce 1988 (Dvořáková, 1988), a to na základě morfologických znaků. Kuřička je obligátní serpentinofyt, to znamená, že se vyskytuje pouze na stanovištích tvořených hadcem. Preferuje skalní plošiny, štěrbinu hadcových skalek či rozvolněné trávničky ve světlých borech, tj. osluněná stanoviště až polostín bez přílišné konkurence od ostatních rostlin. V současné době jsou na celém světě známy pouze dvě lokality zahrnuté do sítě NATURA 2000: Evropsky významná lokalita (EVL) Želivka (6 populací, část chráněna jako NPP Hadce u Želivky) a EVL Hadce u Hrnčír (1 populace, chráněna jako PP Hadce u Hrnčír).

Celkový počet jedinců na obou lokalitách poklesl od roku 2011 o 65 %, jedna populace již vyhynula. Kuřička hadcová je zapsána v kategorii kriticky ohrožené (C1) druhy v Černém a červeném seznamu cévnatých rostlin ČR (Procházka, 2001) a rovněž i v mezinárodním Červeném seznamu IUCN (Walter & Gillett, 1997). Kuřička hadcová je dle zákona č. 114/1992 Sb. a přílohy č. II vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb. řazena mezi zvláště chráněné druhy rostlin v kategorii silně ohrožené. Na úrovni EU patří mezi prioritní druhy podle směrnice 92/43/EHS, kde je zařazena mezi druhy vyžadujícími zvláštní územní ochranu (příloha II) i druhy vyžadujícími přísnou ochranu na celém území členského státu (příloha IV). Na mezinárodní úrovni je dále uvedena v Úmluvě o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť (Bernská úmluva, příloha I).

Příčiny ohrožení

Hlavní příčinou tohoto prudkého poklesu je zhoršení kvality stanoviště. V EVL Želivka dochází k šíření dřevin podél vodní nádrže a dálnice a tím k nárůstu zastínění hadcových skal. Tato změna vede k rozvoji kompetičně silných travin či mechového patra. Jedna populace je ohrožena černou skládkou, která způsobila ruderalizaci stanoviště. V EVL Hadce u Hrnčír je největším problémem současný způsob lesního hospoda-

ření, který vede k vytváření hustých borových lesů s vysokým zastíněním a vysokým opadem jehličí. Na obou lokalitách tak došlo k vytvoření vyšší humusové vrstvy a potlačení nejen kuřičky hadcové, ale i ostatních hadcových druhů v důsledku zvýšené kompetice i nedostupnosti hadcového substrátu.

Projekt na záchranu kuřičky hadcové

V Botanickém ústavu běží od 27. 7. 2016 do 31. 12. 2020 unikátní projekt realizovaný s finančním příspěvkem Evropské unie, programu Life a s finančním příspěvkem Ministerstva životního prostředí ČR – Život pro kuřičku, LIFE for Minuartia (LIFE15NAT/CZ/000818). Partnery projektu jsou Český svaz ochránců přírody, základní organizace Vlašim a Ministerstvo životního prostředí. Specifitou tohoto projektu je, že se nezabývá pouze ochranou druhu a jeho stanoviště, ale přesahuje i do společnosti od lokální až po evropskou úroveň. Veškeré

Část EVL Želivka ohrožená černou skládkou. Hadcové druhy zde byly vytlačeny maliníky, vysokými travami a bodláky.

realizované aktivity i hodnocení jejich dopadu bude založeno na vědeckém přístupu. Projekt bere v potaz i socioekonomický dopad a dopad na ekosystémové služby.

Hlavním cílem projektu je zvýšení celkové velikosti populací kuřičky hadcové o 40 % pomocí několika typů aktivit.

1. Revitalizace stanovišť

Managementové aktivity budou realizovány na základě předchozího mapování populací kuřičky hadcové a stavu habitatů tak, aby nedošlo k poškození jejich trsů. Pomocí hodnocení stavu populací kuřičky hadcové (tj. do jaké míry jsou jednotlivé populace kvetoucí, kolik se zde objevuje semenáčků, jak klíčivá jsou semena, jak daleko se dokáží šířit atd.) se určí kritická fáze životního cyklu, což umožní přesnější cílení zásahů na podporu právě této kritické fáze.

Vzhledem k tomu, že kuřička hadcová je vázána na hadcový substrát, bude se kromě standardního prosvětlování lokalit a kosení travin provádět i velkoplošné strhávání humusové vrstvy. Jedním ze specifických zásahů bude zavedení lesní pastvy v centrální části NPP Hadce u Želivky. V současné době se lesní pastva zavádí i na jiných lokalitách, ale většinou se jedná pouze o maloplošné zásahy. V našem případě se jedná o velkoplošnou realizaci na ploše pět hektarů.

2. Ex-situ ochrana

Ex-situ populace bude vytvořena na hadcové skále vybudované ve venkovní expozici návštěv-

nického centra EVL Želivka Vodní dům, který se nachází v blízkosti přehradní hráze, takže populace poroste v identických klimatických podmínkách jako přirozené populace. Na základě analýzy genetické diverzity populací a hodnocení vitality mezipopulačních kříženců v BÚ AV ČR bude určen optimální design sběru semen pro tuto ex-situ populaci (tj. zda použít jednu populaci či vytvořit směs populací), tak aby se zachovala co nejvyšší možná genetická variabilita, ale zároveň nedošlo ke snížení fitness mezi-populačních kříženců.

3. Posilování populací a reintrodukce

Po realizaci managementových zásahů dojde k vytvoření nových ploch vhodných pro kuřičku hadcovou, kam budou vyseta semena získaná přímo na dané lokalitě a vysazeny semenáčky předpěstované v hadcovém substrátu v BÚ AV ČR. Použití hadcového substrátu poskytne jistotu, že vysazované genotypy jsou schopné v hadcovém substrátu růst.

Reintrodukce druhu bude probíhat v okrajové lokalitě, kde kuřička hadcová před cca pěti lety v důsledku zhoršených stanovištních podmínek vyhynula. Toto stanoviště bude nejdříve revitalizováno a poté zde budou vyseta semena a vysazeny semenáčky získané z rostlin ex-situ populace.

4. Záchraně pěstování v soukromých zahradách místních obyvatel

V rámci projektu LIFE bude vytvořen zcela nový přístup začlenění místních obyvatel do ochrany druhu – záchraně pěstování v soukromých zahradách. Jedná se o nejvýznamnější náplň projektu, vycházející ze zájmu místních obyvatel „mít tu svoji místní unikátní rostlinu na své vlastní zahrádce“. Oproti běžným přístupům držení ohrožených druhů v ex-situ kulturách je tato aktivita specifická právě tím, že rostliny budou drženy v zahradách místních obyvatel, kteří budou monitorovat jejich růst. Pěstováním kuřičky hadcové tak budou motivováni k aktivnější ochraně jejich stanovišť. Vzhledem k rozsáhlosti a specifčnosti této aktivity bude vytvořena pracovní skupina zabývající se záchraným pěstováním ze všech možných aspektů.

Tato aktivita bude obnášet jednání na mnoha společenských úrovních. V první řadě se bude provádět osvěta mezi místními obyvateli, aby získali přesvědčení, že chráněným druhům je

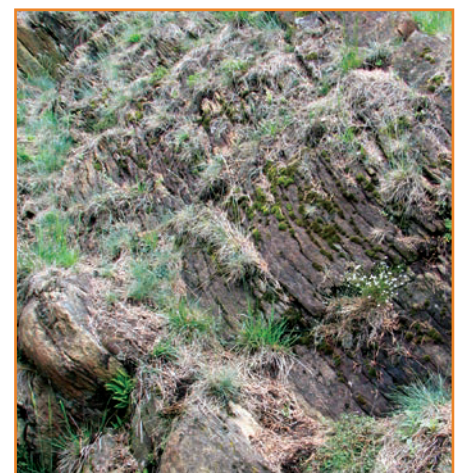
lépe v přírodě, a zároveň jim bude nabídnuta alternativa, jak mohou druh pěstovat legálně na své vlastní zahradě.

Na další úrovni se bude jednat přímo s organizacemi zabývajícími se ochranou vzácných druhů, pro něž se bude připravovat obecná metodika záchraného pěstování. Tato metodika bude obsahovat popis podmínek potřebných pro pěstování v místních zahradách, návod na koordinaci jednotlivých pěstitelů, metodu oslovování zájemců a jejich výběr, formu spolupráce, manipulaci s novými jedinci, kontrolu a hodnocení úspěšnosti atd.

Vzhledem k tomu, že se v ČR jedná o zcela nový přístup k ochraně ohrožených druhů rostlin, budeme zároveň jednat i s příslušnými orgány ochrany přírody (AOPK, MŽP) o zahrnutí programu do legislativy, vytvoření obecných pravidel pro použitelnost pro jiné vhodné druhy a hledání finančních zdrojů pro tento program.

Závěr

Jak vyplývá z výše uvedeného, projekt LIFE for Minuartia není typickým vědeckým ani prakticky ochranným projektem, ale zahrnuje oba aspekty. Kromě toho při řešení projektu pronikáme do sféry společenské, kdy se aktivně zabýváme jak místními obyvateli, tak státními organizacemi ochrany přírody ohledně úprav české legislativy. Právě komplexní pojetí řešení projektu umožňuje nejen záchranu českého endemita kuřičky hadcové, ale i vytvoření nového přístupu k ochraně přírody, který povede k větší zainteresovanosti místních obyvatel v záchraně vybraných ohrožených druhů rostlin.

Typickým stanovištěm pro kuřičku hadcovou jsou skalní štěrbin.

Autorka:

RNDr. Hana Pánková, Ph.D. (Oddělení populační ekologie; hana.pankova@ibot.cas.cz)

Více informací naleznete na www.kuricka.cz; <http://www.sandwort.eu>
a na Facebooku @kuricka

